

Katarzyna Trybuś

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: katarzyna.trybus@ue.wroc.pl

ORCID: 0000-0003-0542-1966

Wpływ cech społeczno-ekonomicznych i demograficznych osób z niepełnosprawnością na ich aktywność turystyczną

DOI: 10.15611/pn.2023.1.10

JEL Classification: HS4

© 2023 Katarzyna Trybuś

Praca opublikowana na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0). Skrócona treść licencji na <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl>

Cytuj jako: Trybuś, K. (2023). Wpływ cech społeczno-ekonomicznych i demograficznych osób z niepełnosprawnością na ich aktywność turystyczną. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 67(1).

Streszczenie: Celem badania przeprowadzonego przez autorkę było określenie wpływu wybranych cech (demograficznych, społecznych, ekonomicznych) na aktywność turystyczną osób z niepełnosprawnością. W badaniu wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankiety rozdawanej i elektronicznej. Analiza treści kwestionariusza umożliwiła wytypowanie pytań wskazujących na aktywność turystyczną osób z niepełnosprawnością, dla których przeprowadzona została procedura badania związków między zmiennymi a wybranymi cechami charakteryzującymi respondentów.

Słowa kluczowe: turystyka, niepełnosprawność, aktywność turystyczna.

1. Wstęp

Niepełnosprawność należy uznać nie tylko za jedno z poważniejszych zjawisk, lecz także za ważny problem społeczny współczesnego świata.

Uczestnictwo w turystyce jest od wielu lat nieodzownym elementem życia człowieka. Niezależnie od wieku, stanu zdrowia, pozycji społecznej, każdy odczuwa potrzebę wyjazdu w celach turystycznych poza miejsce swojego pobytu. Potrzebę taką odczuwają także osoby z niepełnosprawnością, dla których wyjazd taki ma wpływ na poprawę kondycji fizycznej i psychicznej (Trybuś, 2014).

Celem badania przeprowadzonego przez autorkę było określenie wpływu wybranych cech demograficznych, ekonomicznych, społecznych na aktywność tury-

styczną osób z niepełnosprawnością. Podstawą oceny były wyniki badań ankietowych na próbie liczącej 350 respondentów. Przy doborze próby zadbano, aby jej struktura według płci odpowiadała strukturze populacji osób z niepełnosprawnością. W badaniach niewyczerpujących, bazujących na próbie nielosowej, rzadko istnieje uzasadnienie dla wielkości próby mniejszej niż 30 lub większej niż 500 jednostek (Kozłowski i Szreder, 2020).

W celu zgromadzenia danych statystycznych wykorzystano kwestionariusz ankiety papierowy oraz kwestionariusz w formie elektronicznej. Badanie ankietowe zostało wykonane pod koniec 2021 roku i na początku 2022 roku, a objęto nim osoby, które nie zostały wykluczone z życia społecznego ze względu na niepełnosprawność.

Przeprowadzone badanie jest badaniem wstępnym (ogólnym), mającym na celu przeanalizowanie aktywności turystycznej osób z różnymi dysfunkcjami. Nie jest to badanie szczegółowe, dotyczące konkretnego rodzaju niepełnosprawności. W przyszłości jego wyniki przyczynią się do opracowania oryginalnego narzędzia badawczego pozwalającego na prowadzenie kompleksowych badań nad problematyką aktywności turystycznej osób z niepełnosprawnością ze szczegółowym podziałem na rodzaje niepełnosprawności. Dokonane badania są wstępem do badań prowadzonych na szeroką skalę, dotyczących aktywności turystycznej osób z niepełnosprawnością z podziałem na rodzaj dysfunkcji.

2. Pojęcie niepełnosprawności

Populacja osób z niepełnosprawnością stanowi znaczną część ludności w skali światowej, europejskiej i polskiej (Hall, 2007). Niepełnosprawność to problem zdrowotny, ale również społeczny i ekonomiczny. Pojęcie niepełnosprawności pojawiło się w drugiej połowie XX wieku. Wcześniej osoby z niepełnosprawnością określano pojęciami „inwalida” lub „kaleka”. Zmiana terminologii jest wynikiem procesu ewolucji podejścia do problemu niepełnosprawności (Targosz, 2012).

Niepełnosprawność jest pojęciem wielowymiarowym, dotyczącym różnych sfer życia. Z niepełnosprawnością człowiek może się urodzić lub nabyć ją w wyniku choroby czy wypadku (Hall, 2007). Bez względu jednak na okoliczności jej wystąpienia osoba z niepełnosprawnością pragnie tak samo funkcjonować w społeczeństwie jak osoba w pełni sprawna i dąży do tego, by być samodzielną i niezależną. W krajach Unii Europejskiej nie ma jednej definicji niepełnosprawności. Od wielu lat trwają prace nad jej ujednoczeniem. Oznacza to, że osoba określana jako osoba z niepełnosprawnością w jednym kraju w innym może nie być za taką uznana (Wapiennik i Piotrowicz, 2002). Każdy kraj posiada również własny system orzekania o niepełnosprawności. Według World Health Organization niepełnosprawny to osoba o naruszonej sprawności funkcjonalnej lub aktywności życiowej w stopniu utrudniającym pełnienie przez nią właściwych ról społecznych (Grabowski, Milewska i Stasiak, 2007).

W Polsce definicja niepełnosprawności została zawarta w Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych. Za osoby z niepełnosprawnością uznaje się jednostki, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych, zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi (Uchwała Sejmu..., 1997). W ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych za osobę z niepełnosprawnością uważa się jednostki, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnianie ról społecznych, a w szczególności zdolności do wykonywania pracy zawodowej (Ustawa z dnia 27 sierpnia..., 1997).

Przedstawione definicje niepełnosprawności są przydatne tylko wówczas, gdy pomagają osobom z niepełnosprawnością realizować ich prawo do życia w godności oraz osiągać cele przysługujące każdemu człowiekowi (Firlit-Fesnak i Magnuszewska-Otulak, 2009).

3. Znaczenie turystyki w życiu osób z niepełnosprawnością

Bardzo ważną rolę w procesie rehabilitacji osób z niepełnosprawnością oraz włączenia ich do życia społecznego odgrywają sport, kultura, rekreacja i turystyka. Ta ostatnia obejmuje różnorodne formy spędzania wolnego czasu poprzez wyjazdy poza miejsce stałego zamieszkania w różnych celach według indywidualnych preferencji (Trybuś, 2011).

Uważa się, że aktywność turystyczna osób z niepełnosprawnością spełnia ważną funkcję w procesie rehabilitacji, wypoczynku oraz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu tej grupy osób (Trybuś, 2021).

Najczęściej przez pojęcie aktywności turystycznej rozumie się całokształt czynności i poczynań ludzi powiązanych z uprawianiem turystyki. W nawiązaniu do określonych podróży jest to cykl, który rozpoczyna się już przed wyjazdem i przebiega przez pewien okres po powrocie do stałego miejsca zamieszkania. Powoduje to możliwość wyodrębnienia w nim czterech etapów:

- pojawienie się oraz spostrzeganie sprecyzowanych pragnień, potrzeb, które w związku z motywami przeobrażają się w konkretne cele podróży, tworząc aktywność turystyczną,
- kompletowanie danych i postanowienie o rozpoczęciu turystycznej aktywności,
- udział w turystyce,
- postępowanie powiązane z uczestnictwem w turystyce następujące po powrocie z podróży (Alejziak, 2011).

Po latach zaniedbań problematyka aktywności turystycznej osób z niepełnosprawnością jest coraz częściej przedmiotem zainteresowania badaczy zarówno w Polsce, jak i za granicą (Stasiak i Włodarczyk, 2012). Mimo to nadal widoczne są bariery, uprzedzenia, krzywdzące stereotypy, rażące braki zarówno w przepisach prawnych, jak i w samej świadomości osób odpowiedzialnych za szeroko pojętą

turystykę. W dużej mierze jest to spowodowane brakiem znajomości problematyki turystyki osób z niepełnosprawnością, a wiedza o samych osobach z dysfunkcjami jest wciąż niewielka.

Wielu autorów podejmujących problem turystyki osób z niepełnosprawnością wskazuje w swoich pracach na duże jej znaczenie i wiele korzyści dla tej grupy społecznej. Wśród polskich badaczy można wymienić m.in. T. Łobożewicza (1991, 1995, 2000), T. Skalską (2003), M. Napierałę i H. Żukowską (2003), K. Chojnackiego (2007), K. Kaganka (2007, 2009, 2013), B. Bergiera i in. (2010), Z. Kubińską i in. (2011, 2013), A. Zajadacz (201) czy K. Trybuś (2014, 2021). W literaturze zagranicznej zagadnienie to podejmowane było natomiast m.in. przez takich autorów, jak: D. Buhalis i S. Darcy (2010, 2011), J. Burnett i H. Bender-Baker (2001), S. Darcy i T. Dickson (2009), M. Murray i J. Sproats (2009), T. Packer i in. (2006), N.M. Ray i M.E. Ryder (2003) i wielu innych. Prowadzone badania wskazują na to, że turystyka odgrywa ważną rolę w rehabilitacji i poprawianiu stanu zdrowia osób z niepełnosprawnością. Dotyczy to każdego rodzaju niepełnosprawności – ruchowej, umysłowej oraz sensorycznej. Jak zauważa T. Skalska, literatura przedmiotu skupia się na trzech głównych polach korzystnego oddziaływania turystyki na osoby z niepełnosprawnością. Są nimi:

- oddziaływanie fizyczne: poprawa sprawności ciała, regeneracja sił i relaks;
- oddziaływanie psychiczne: umożliwienie spełniania własnych pragnień, przeżywania i doświadczania sytuacji, które dają zadowolenie, ułatwiają wyrażanie siebie, kształtowanie właściwego obrazu siebie i doznawanie uczuć płynących z samorealizacji;
- oddziaływanie społeczne: kształtowanie odpowiednich form towarzyskich, współpracy z innymi (Skalska, 2011).

Uprawianie turystyki przez osoby z niepełnosprawnością stało się w ostatnich latach widocznym przejawem ich zwiększającej się aktywności i sposobem funkcjonowania w społeczeństwie, co przedstawia m.in. Raport Ministerstwa Sportu i Turystyki dotyczący aktywności turystycznej osób z niepełnosprawnością (Raport Ministerstwa..., 2019).

Stawia to przed wszystkimi instytucjami zajmującymi się turystyką nowe wyzwania. Przykładowo na szlakach turystycznych można spotkać coraz więcej turystów o bardzo zróżnicowanym stopniu niepełnosprawności – osoby poruszające się na wózkach, z dysfunkcją wzroku, z niesprawnością intelektualną oraz niesłyszące i słabo słyszające. Zwracają na to uwagę m.in. J. Grabowski, M. Milewska i A. Stasiak (2007). Każdy z niepełnosprawnych turystów potrzebuje innego, często indywidualnego podejścia (Stasiak, 2011).

4. Charakterystyka grupy respondentów

Badanie zostało przeprowadzone na próbie 350 respondentów. Wśród osób z niepełnosprawnością, które wypełniły kwestionariusz, 51% stanowiły kobiety, natomiast 49% mężczyźni. Wśród respondentów przeważały osoby w wieku 26-34 lata (30%).

Drugą pod względem liczebności grupę stanowiły osoby w wieku 18-25 lat (23%). Udział osób w przedziale 35-45 lat wynosił 21% ogółu. Osoby w przedziale od 45. do 65. roku życia stanowiły 19% wszystkich respondentów, natomiast pozostałe osoby znajdowały się w wieku powyżej 65 lat.

W grupie ankietowanych osób dominowały te z dysfunkcją narządu ruchu (52% respondentów). Są to osoby z niepełnosprawnością ruchową wynikającą z przewlekłych schorzeń bądź uszkodzeń narządu ruchu, poruszające się na wózkach inwalidzkich, używające lasek, kul łokciowych, balkoników lub trójnogów. Znaczną pod względem liczebności grupę respondentów stanowiły osoby z dysfunkcją narządu wzroku (34% ogółu badanych). Są to osoby niedowidzące i niewidome z uszkodzonym narządem wzroku. Niewidomi posługują się technikami bezwzrokowymi i specjalnymi pomocami o charakterze kompensacyjnym, z kolei niedowidzący respondenci, pomimo znacznego uszkodzenia wzroku, posługują się nim lub wspomagają różnymi pomocami optycznymi i technicznymi. Najmniej liczebną grupę wśród badanych stanowiły osoby z dysfunkcją narządu słuchu. Niedosłyszący i głusi są to osoby z uszkodzonym narządem słuchu. Głusi pozbawieni są słuchu, a więc treści słuchowych płynących ze świata. Niedosłyszący mają jeden z czterech stopni ubytku słuchu (lekki, umiarkowany, znaczny, głęboki).

Wśród ankietowanych dominowały osoby z wykształceniem średnim (32%). Znaczna liczba respondentów legitymowała się wykształceniem zawodowym (26%), wyższym I stopnia (19%) oraz wyższym II stopnia (23%).

Charakteryzując zbiorowość respondentów, należy zwrócić uwagę na źródła utrzymania osób z niepełnosprawnością. Wśród ankietowanych najliczniejsza była grupa osób pracujących zawodowo (53% ogółu badanych). Osoby będące na utrzymaniu rodziców stanowiły 18% ogółu respondentów. Pozostałe osoby pobierały rentę lub emeryturę oraz pozostawały na utrzymaniu rodziców, jednocześnie podejmując pracę zawodową.

Zdecydowana większość respondentów prowadziła jednoosobowe gospodarstwo domowe. Osoby niepełnosprawne żyjące w gospodarstwie trzyosobowym stanowiły 28% badanych respondentów, a w dwuosobowym – 27% ogółu. Pozostałe osoby niepełnosprawne prowadziły czteroosobowe gospodarstwa domowe oraz powyżej czterech osób.

Aktywność turystyczna osób z niepełnosprawnością zależy m.in. od poziomu ich dochodów. Z przeprowadzonego badania wynika, że dochód netto (na osobę) sporej grupy respondentów nie przekracza 1000 zł (19% ogółu badanych). W przedziale od 1001-1500 zł znajduje się 30% ogółu, natomiast w przedziale od 1501-2500 zł znalazło się 31% badanych osób. Jeżeli chodzi o dochód (netto na osobę) pozostałych respondentów, to wynosił on powyżej 2500 zł.

Zdecydowana większość badanych respondentów to mieszkańcy dużych miast. Wynika to z tego, że badania były prowadzone wśród członków organizacji, stowarzyszeń, klubów, szkół specjalnych, które miały swoją siedzibę w przeważającej liczbie w dużych miastach zlokalizowanych na terenie całej Polski.

W miastach powyżej 100 tys. mieszkańców mieszkało 37% ogółu badanych, w miastach o liczbie mieszkańców 51-100 tys. mieszkało 23% respondentów, 12% respondentów mieszkało w miastach z liczbą ludności 21-50 tys. Natomiast pozostała grupa respondentów pochodziła z miast poniżej 20 tys. mieszkańców oraz z terenów wiejskich.

Poza rodzajami niepełnosprawności należy uwzględnić także jej stopnie. Za podstawę przyjmuje się sprawność organizmu w zaspokojeniu podstawowych potrzeb życiowych bez pomocy innych osób oraz zdolność do zatrudnienia. Zdecydowana większość respondentów zadeklarowała, że posiada orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności (48% ogółu badanych). Są to osoby o naruszonej sprawności organizmu, zdolne do wykonywania zatrudnienia na stanowisku pracy przystosowanym do potrzeb i możliwości wynikających z jego niepełnosprawności. Aby takie osoby mogły pełnić funkcje społeczne, wymagają częściowej lub okresowej pomocy innej osoby w związku z ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji. Lekki stopień niepełnosprawności posiadało 43% respondentów. Są to osoby o naruszonej sprawności organizmu, zdolne do wykonywania zatrudnienia, niewymagające pomocy innej osoby w celu pełnienia funkcji społecznych. Pozostała grupa osób biorących udział w badaniu posiadała znaczny stopień niepełnosprawności. Osoby z niepełnosprawnością w stopniu znacznym są to osoby mające naruszoną sprawność organizmu, niezdolne do podjęcia zatrudnienia, zdolne do wykonywania zatrudnienia w zakładzie pracy chronionej albo w zakładzie aktywizacji zawodowej, wymagające niezbędnej w pełnieniu funkcji społecznych stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji (Ustawa z dnia 27 sierpnia..., 1997).

Osoby z niepełnosprawnością biorące udział w badaniu to w przeważającej liczbie osoby zdolne do samodzielnej egzystencji, potrafiące samodzielnie funkcjonować, podejmować decyzję oraz nie potrzebujące w codziennym życiu wsparcia osób trzecich. Respondenci biorący udział w badaniu wypełnili ankiety w sposób świadomy i z pełną odpowiedzialnością ze względu na powagę sytuacji i ważność badań. Wypełniali je zgodnie z posiadaną wiedzą i znajomością tego zagadnienia.

5. Charakterystyka zastosowanej metody badawczej

W związku z tym, że celem badania było określenie wpływu zbioru wybranych cech (demograficznych, społecznych, ekonomicznych) na aktywność turystyczną osób z niepełnosprawnością, w pierwszej kolejności ustalono zbiór cech (zmiennych) charakteryzujących respondentów. Wśród cech (czynników) wpływających na aktywność turystyczną respondentów wyróżniono:

- demograficzne,
- społeczne,
- ekonomiczne.

W dalszej kolejności zastosowano procedurę badawczą składającą się z następujących etapów:

1. Analiza pytań zawartych w kwestionariuszu ankietowym pod kątem możliwości ich wykorzystania do opisu poszczególnych aspektów aktywności turystycznej osób niepełnosprawnych.

2. Potraktowanie poszczególnych pytań jako zmiennych zależnych oznaczonych w dalszej części publikacji symbolem X .

3. Nadanie cechom (czynnikom) opisującym populację respondentów charakteru zmiennych niezależnych oznaczonych w dalszych rozważaniach symbolem Z .

4. Analiza struktury odpowiedzi respondentów na poszczególne pytania.

5. Określenie siły skorelowania dla zmiennych wykazujących występowanie zależności.

6. Interpretacja uzyskanych wyników badań.

W badaniu wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankiety rozdawanej i elektronicznej. Metoda charakteryzuje się tym, że kwestionariusz ankietowy trafia bezpośrednio do rąk respondenta lub na jego skrzynkę e-mail. Respondent odpowiada pisemnie lub elektronicznie na wcześniej przygotowane pytania. Metoda jest najczęściej stosowana w celu możliwie szybkiego przebadania bardzo licznych zbiorowości. Ankieta przygotowana przez autorkę była anonimowa i zawierała pytania o charakterze otwartym i zamkniętym oraz metryczkę. Składała się z nagłówka, w którym zostały zawarte cel, nazwa badania, wyjaśnienie sposobu zaznaczania odpowiedzi, apel do respondenta, informacja o anonimowym charakterze badań. Ankieta miała charakter jednotematyczny (dotyczyła turystyki osób z niepełnosprawnością). Przeprowadzana została wśród osób dorosłych. Sposób doboru próby miał charakter nielosowy przypadkowy.

Spośród pytań zawartych w kwestionariuszu ankiety wybrano te, które pozwoliły na określenie poziomu aktywności turystycznej osób z niepełnosprawnością. Pytania te potraktowano jako zmienne zależne, natomiast cechom opisującym populację respondentów nadano charakter zmiennych niezależnych. W dalszej kolejności przeprowadzono procedurę badania związków między zmiennymi zależnymi (oznaczonymi symbolem X) a zmiennymi niezależnymi (tj. cechami respondentów), które oznaczono symbolem Z (zmienne $Z_1 - Z_n$). Materiał statystyczny zgromadzony metodą ankietową został ujęty w postaci tabeli kontyngencji (tab. 1).

Tabela przedstawia rozkłady analizowanej populacji jednocześnie ze względu na dwie zmienne – Z i X . Każda komórka w rozkładzie łącznym informuje o liczbie jednostek n_{ij} odpowiadających określonym wariantom (X_{wi} i Z_{wj}) obu zmiennych. W celu określenia występowania zależności między różnymi aspektami aktywności turystycznej osób z niepełnosprawnością (reprezentowanymi przez poszczególne zmienne X) a wybranymi cechami (zmienne Z) dla danych ujętych w tabelach kontyngencji przeprowadzony został test niezależności χ^2 (chi-kwadrat) weryfikujący hipotezę, że zmienne X i Z są niezależne wobec hipotezy alternatywnej o braku niezależności. Istota testu sprowadza się do porównywania liczebności występujących

Tabela 1. Tabela kontyngencji liczebności dla dwóch zmiennych X i Z

Zmienna X (warianty zmiennej)	Zmienna Z (warianty zmiennej)						Razem
	Z_{w_1}	Z_{w_2}	...	Z_{w_j}	...	Z_{w_k}	
X_{w_1}	n_{11}	n_{12}	...	n_{1j}	...	n_{1k}	$n_{1.}$
X_{w_2}	n_{21}	n_{22}	...	n_{2j}	...	n_{2k}	$n_{2.}$
...
X_{w_i}	n_{i1}	n_{i2}	...	n_{ij}	...	n_{ik}	$n_{i.}$
...
X_{w_m}	n_{m1}	n_{m2}	...	n_{mj}	...	n_{mk}	$n_{m.}$
Razem	$n_{.1}$	$n_{.2}$...	$n_{.j}$...	$n_{.k}$	N

Źródło: opracowanie własne.

w rozkładzie łącznym tablicy kontyngencji z liczebnościami teoretycznymi obliczonymi za pomocą wzoru:

$$n'_{ij} = \frac{n_{i.} \cdot n_{.j}}{N}. \quad (1)$$

Dla porównania obu rozkładów liczebności wykorzystuje się statystykę χ^2 o postaci

$$\chi^2 = \sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^M \frac{(n_{ij} - n'_{ij})^2}{n'_{ij}}. \quad (2)$$

Przy założeniu słuszności sprawdzanej hipotezy określonej mianem zerowej, przy przyjętym poziomie istotności α , powyższa statystyka ma rozkład χ^2 o $(m - 1)(k - 1)$ stopniach swobody. Przyjęty poziom istotności α to prawdopodobieństwo odrzucenia hipotezy prawdziwej i jest ono nie większe niż 0,10. Jeśli wartość statystyki obliczonej według wzoru (2) określimy mianem statystyki empirycznej (t_e), a wartość statystyki odczytanej z tablic rozkładu χ^2 dla poziomu istotności α oraz $(m - 1)(k - 1)$ stopni swobody mianem statystyki teoretycznej (t_t), to w przypadku, gdy zachodzi relacja: statystyka empiryczna jest większa od statystyki teoretycznej, odrzucamy sprawdzaną hipotezę na rzecz hipotezy alternatywnej (w takiej sytuacji liczebności empiryczne występujące w tablicy kontyngencji odchylają się nadmiernie od liczebności teoretycznych), co praktycznie oznacza brak niezależności zmiennych, w przeciwnym razie oznacza występowanie niezależności zmiennych. Istnieje również możliwość wyznaczenia tzw. p -value określającego, przy jakim prawdopodobieństwie (poziomie istotności) nastąpi odrzucenie prawdziwej hipotezy zerowej. Jeśli p -value jest wyższe od założonego poziomu istotności, to sytuacja ta oznacza występowanie niezależności zmiennych (Walesiak i Gatnar, 2011).

Przeprowadzony test niezależności pozwala stwierdzić, między którymi zmiennymi występuje istotna zależność. Dla tych związków w dalszym postępowaniu określa się siłę natężenia zależności między badanymi zmiennymi. Do tego celu wykorzystuje się odpowiednio:

- dla zmiennych ilościowych współczynnik kontyngencji C-Pearsona

$$C-P = \sqrt{\frac{\chi^2}{N + \chi^2}} ; \quad (3)$$

- dla zmiennych opisowych współczynnik V-Cramera

$$V-C = \sqrt{\frac{\chi^2}{N * \min\{K-1; M-1\}}} . \quad (4)$$

Wartości obu współczynników zawierają się w przedziale 0–1, a poziom zależności określa się na ogół następująco:

- wartości mniejsze od 0,30 – słaba zależność,
- od 0,30 do 0,50 – umiarkowana zależność,
- powyżej 0,50 – silna zależność.

Analiza zgromadzonego materiału statystycznego oraz wstępna ocena ewentualnych związków istniejących pomiędzy różnymi aspektami aktywności turystycznej osób z niepełnosprawnością a wybranymi cechami charakteryzującymi zbiorowość respondentów pozwoliła na wytypowanie pytania z kwestionariusza określającego różne aspekty aktywności turystycznej osób z niepełnosprawnością.

6. Wyniki badań i wnioski końcowe

Istotnym elementem kwestionariusza badawczego było pytanie odnoszące się do samego faktu uprawiania turystyki (Czy uprawia Pan/Pani jakiegokolwiek formy turystyki?). Analiza zgromadzonego materiału statystycznego pozwala stwierdzić, że około 63% respondentów uprawia turystykę. Prawdopodobnie aktywność ta jest zróżnicowana w danych segmentach tej zbiorowości, stąd za celowe uznano zbadanie słuszności tego stwierdzenia. W tym celu skonstruowano tabele kontyngencji.

Przypadek, gdy wartość statystyki empirycznej jest wyższa od statystyki teoretycznej, a poziom p -value mniejszy od 0,05, oznacza występowanie zależności badanych zmiennych. W konsekwencji stwierdzono występowanie zależności wariantów tej zmiennej od płci, wieku, poziomu wykształcenia, źródła utrzymania, miesięcznego dochodu i stopnia niepełnosprawności.

W przypadku stwierdzenia występowania zależności zbadano następnie jej natężenie za pomocą współczynników zależności C-Pearsona (wzór 3), V-Cramera (wzór 4), a uzyskane wyniki zamieszczono w tab. 2.

Tabela 2. Poziom skorelowania zmiennej X1 z cechami demograficznymi

Pytanie badawcze	Miara zależności	Płeć	Wiek	Wykształcenie	Źródło utrzymania	Miesięczny dochód	Stopień niepełnosprawności
Czy uprawia Pan/Pani jakiegokolwiek formy turystyki?	V-Cramera	0,185	0,287	0,267	0,261	0,241	0,256
	C-Pearsona	0,190	0,276	0,258	0,252	0,234	0,251

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego.

Uzyskane wyniki pozwalają na sformułowanie następujących wniosków:

- można zauważyć, że o ile wśród mężczyzn występuje podobny udział osób uprawiających turystykę, jak i jej nieuprawiających, o tyle wśród kobiet zdecydowanie przeważają osoby aktywne turystycznie,
- biorąc pod uwagę wiek osób z niepełnosprawnością uprawiających turystykę, należy podkreślić, że aktywność turystyczna maleje wraz z wiekiem. Z kolei wśród osób nieuprawiających turystyki ta bierność rozkłada się niemal równomiernie we wszystkich grupach wiekowych,
- uwzględniając poziom wykształcenia osób z niepełnosprawnością, można zauważyć, że wśród osób nieuprawiających turystyki odsetek osób biernych maleje wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia, natomiast wśród osób aktywnych turystycznie tendencja jest niemal odwrotna,
- źródło utrzymania istotnie różnicuje poziom aktywności turystycznej osób z niepełnosprawnością. Wśród osób z niepełnosprawnościami notuje się duży odsetek pracujących rencistów, zwłaszcza w grupie osób z lekkim stopniem niepełnosprawności oraz osób będących na utrzymaniu rodziny. Udział osób aktywnych i biernych jest podobny, natomiast wśród osób pracujących zdecydowanie przeważają osoby turystycznie aktywne,
- biorąc pod uwagę miesięczny dochód netto, należy stwierdzić, że aktywność turystyczna jest zdecydowanie większa w wyższych grupach dochodowych,
- stopień niepełnosprawności zdecydowanie wpływa na skalę aktywności turystycznej osób z niepełnosprawnością. Wraz ze wzrostem stopnia niepełnosprawności odsetek osób aktywnych turystycznie maleje.

7. Podsumowanie

Każdy człowiek, niezależnie od wieku, stanu zdrowia czy też zajmowanej pozycji społecznej, powinien dbać o sprawność fizyczną, co ma niewątpliwie wpływ na polepszenie stanu zdrowia nie tylko pod względem fizycznym, ale i psychicznym. Aktywność ruchowa ma duże znaczenie w rehabilitacji i integracji osób z niepełno-

sprawnością, a turystyka może stanowić uzupełnienie rehabilitacji leczniczej, zawodowej i społecznej. Zmusza ona do pokonywania wielu barier w terenie, środkach komunikacji, obiektach noclegowych oraz innych obiektach turystycznych.

Osoby z niepełnosprawnością podróżują rzadziej w porównaniu z osobami sprawnymi. Biorąc to pod uwagę, należy podejmować badania dotyczące aktywności tej grupy osób, zwracając uwagę m.in. na czynniki, które mają wpływ na udział tych osób w różnych formach i rodzajach turystyki. Badanie przeprowadzone przez autorkę należy uznać za istotny przyczynek do poznania czynników wpływających na aktywność turystyczną osób z niepełnosprawnością. Badając zależności między aktywnością turystyczną osób z niepełnosprawnością a wytypowanymi cechami respondentów, tj. demograficznymi, społecznymi, ekonomicznymi, można było stwierdzić, że poziom zależności między nimi jest raczej niski, chociaż daje się zauważyć zróżnicowanie cech (zmiennych) i ich wpływ na udział tych osób w turystyce.

Wyrażna zależność istnieje między aktywnością turystyczną osób z niepełnosprawnością a płcią, wiekiem, wykształceniem, źródłem utrzymania, miesięcznym dochodem i stopniem niepełnosprawności respondentów. O poziomie aktywności turystycznej decyduje także poziom wykształcenia osób z niepełnosprawnością. Ważne miejsce w kształtowaniu aktywności turystycznej osób z niepełnosprawnością zajmują czynniki ekonomiczne. Czynnikiem ograniczającym aktywność turystyczną respondentów jest również stopień niepełnosprawności.

Autorka ma świadomość ograniczeń dotyczących sformułowanych wniosków, które wynikają przede wszystkim ze sposobu doboru próby oraz jej liczebności. Powyższe rozważania można więc potraktować jako przyczynek do szerszej zakrojonych i pogłębionych badań w zakresie turystyki osób z niepełnosprawnością. Rozpoznanie oczekiwań, preferencji i zachowań turystycznych osób z niepełnosprawnością jest istotne dla branży turystycznej, ale przede wszystkim dla samych zainteresowanych. Ze względu na istotną rolę turystyki w życiu i rehabilitacji osób z niepełnosprawnością niniejsze badania zostaną w przyszłości ukierunkowane na poszczególne rodzaje niepełnosprawności. Niewątpliwie pozwoli to uszczegółwić kierunki rozwoju turystyki, w tym m.in. dostosować program imprez turystycznych do potrzeb osób z różnym rodzajem niepełnosprawności, co przyczyni się do upowszechniania aktywności turystycznej w tej grupie osób.

Literatura

- Alejziak, W. (2011). Aktywność turystyczna: międzynarodowe i krajowe zróżnicowanie oraz kwestia wykluczenia społecznego. *Turyzm*, 21(1-2).
- Bergner, B., Bergier, J. i Kubińska, Z. (2010). Environmental determinants of participation in tourism and recreation of people with varying degrees of disability. *Journal of Toxicology and Environmental Health*, 73(17-18), 1134-1140.
- Bergier, J., Dąbrowski, D. i Żbikowski J. (2011). Conditioning of participation of disabled males and females from eastern regions of Poland in tourism and recreation. *Annals of Agricultural and Environmental Medicine*, 18(2), 350-354.

- Buhalis, D. i Darcy, S. (2010). *Accessible tourism: concepts and issues*. Bristol: Channel View Publications.
- Buhalis, D., Darcy, S. i Ambrose, I. (2012). *Best practice in accessible tourism. Inclusion, disability*. New York: Ageing Population and Tourism, Channel View Publications.
- Burnett, J. i Bender-Baker, H. (2001). Assessing the travel-related behaviors of the mobility-disabled consumer. *Journal of Travel Research*, (40), 4-11.
- Chojnacki, K. (2007). *Turystyka osób niepełnosprawnych intelektualnie jako forma rehabilitacji fizycznej, psychicznej i społecznej*. Kraków: AWF w Krakowie.
- file:///C:/Users/FT72TG3/Downloads/Notatka_z_badania_22_II_2019-1.pdf (10.08.2022).
- Firlit-Fesnak, G. i Magnuszewska-Otulak, G. (red.). (2009). *Polityka społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Grabowski, J., Milewska, M. i Stasiak, A. (2007). *Vademecum organizatora turystyki niepełnosprawnych*. Łódź: Wydawnictwo WSTH.
- Hall, C. M. (2007). *The geography of tourism and recreation. Environment, place and special*. New York: Taylor & Francis Group, Business.
- Kaganek, K. i Wąsowicz-Zaborek, E. (2007). Kreowanie produktów turystycznych dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych. W: *Tworzenie i dostosowywanie produktów turystycznych do potrzeb osób niepełnosprawnych*. Szczecin: Forum Turystyki Regionów.
- Kaganek, K. (2009). *Turystyka osób niepełnosprawnych w aspekcie wybranych uwarunkowań*. Kraków: European Association for Security.
- Kaganek, K. (2013). Uwarunkowania uprawiania turystyki aktywnej przez osoby niepełnosprawne. *Folia Turistica*, (29).
- Kozłowski, A. i Szreder, M. (2020). *Informacje spoza próby w badaniach statystycznych*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Kubińska, Z., Bergier, B. i Bergier, J. (2011). Uczestnictwo w turystyce i rekreacji ruchowej osób niepełnosprawnych zamieszkałych w miastach i wsiach województwa lubelskiego. *Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu*, 17(4).
- Kubińska, Z., Bergier, B. i Bergier, J. (2013). Usage of leisure time by disabled males and females from the Lublin Region. *Annals of Agricultural and Environmental Medicine*, 20(2).
- Łobożewicz, T. (red.). (1991). *Turystyka ludzi pełnosprawnych*. Warszawa: COiT.
- Łobożewicz, T. (1995). Wpływ turystyki i rekreacji na przywracanie sprawności psychofizycznej osób o specjalnych potrzebach. W: J. Słężyński, W. Peteryński (red.). *Postęp w turystyce na rzecz osób o specjalnych potrzebach*. Kraków: PSON.
- Łobożewicz, T. (red.). (2000). *Turystyka i rekreacja ludzi niepełnosprawnych*. Warszawa: WSE.
- Murray, M. i Sproats, J. (1990). The disabled traveller: tourism and disability in Australia. *Journal of Tourism Studies*, (1).
- Napierała, M. i Żukowska, H. (2003). Problemy osób niepełnosprawnych w turystyce. W: J. Bergier (red.), *Sport powszechny w integracji z niepełnosprawnymi we wspólnej Europie*. Biała Podlaska: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa.
- Packer, T., McKercher, B. i Yau, M. (2006). *Understanding the complex inter-play between tourism, disability and environmental contexts*. Helsinki: Finnish Environment Institute.
- Raport Ministerstwa Sportu i Turystyki. (2019). *Aktywność turystyczna osób z niepełnosprawnością*.
- Ray, N. M. i Ryder, M. E. (2003). "Eibilities" tourism: an exploratory discussion of the travel needs and motivations of the mobility-disabled. *Tourism Management*, (24).
- Skalska, T. (2003). *Turystyka osób niepełnosprawnych. Ograniczenia i możliwości rozwoju*. Warszawa: Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej.
- Skalska, T. (2010). *Nowe wyzwania gospodarki turystycznej. Turystyka osób niepełnosprawnych: porady dla usługodawców*. Warszawa: Szkoła Wyższa Przymierza Rodzin w Warszawie.
- Skalska, T. (2011). Turystyka osób niepełnosprawnych. W: A. Dłużewska (red.), *Nowe wyzwania edukacji turystycznej*. Warszawa: Szkoła Wyższa Przymierza Rodzin w Warszawie.

- Stasiak, A. (red.). (2011). *Perspektywy i kierunki rozwoju turystyki społecznej w Polsce*. Łódź: Wydawnictwo WSTH.
- Stasiak, A. i Włodarczyk, B. (2012). Turystyka społeczna – istota, determinanty, możliwości i kierunki rozwoju. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, (259).
- Targosz, R. (2012). Możliwości realizacji potrzeb turystycznych przez osoby niepełnosprawne. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, (697), *Ekonomiczne Problemy Usług*, (82).
- Trybuś, K. (2011). Adapting hotels in Wrocław to the needs of the people with a disfunction of mobility. In *Tourism role in the regional economy social, health-related economic and spatial conditions of disabled people's tourism development*. University of Business in Wrocław.
- Trybuś, K. (2014). *Turystyka jako forma rehabilitacji osób niepełnosprawnych w świetle wyników badań ankietowych*, W: E. Rutkowska, M. Płaszewska (red.), *Aktywizacja osób z niepełnosprawnościami. Wybrane problemy medyczne i kultury fizycznej*. Biała Podlaska: Akademia Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej.
- Trybuś, K. (2020). *Uwarunkowania i możliwości rozwoju turystyki osób niepełnosprawnych na Dolnym Śląsku* (niepublikowana rozprawa doktorska). Wrocław: Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych (M.P. z 13.08.1997 r., nr 50, poz. 475). Pobrane 10 sierpnia 2022 z <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/997>
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 1997 r. nr 123, poz. 776).
- Walesiak, M. i Gatnar, I. (red.). (2011). *Statystyczna analiza danych z wykorzystaniem programu R*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wapiennik, E. i Piotrowicz, R. (2002). *Niepełnosprawny – pełnosprawny obywatel*. Warszawa: Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji, UKiE.
- Woźniak, Z. (2008). *Niepełnosprawność i niepełnosprawni w polityce społecznej. Społeczny kontekst medycznego problemu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej Academica.
- Zajadacz, A. (2012). *Turystyka osób niesłyszących – ujęcie geograficzne*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.

The Influence of Personal Qualities of Disabled People on Their Tourist Activity

Abstract: The purpose of the study conducted by the author was to determine the impact of a group of selected characteristics on the tourist activity presented by people with disabilities. The method of a diagnostic survey and the technique of distributed and electronic questionnaire were used in the study. The analysis of the research questionnaire content allowed selecting questions (X variables) describing the specific aspect of tourism activity performed by the disabled for which a procedure based on analysing correlations between these variables and the characteristics of the respondents will be carried out.

Keywords: tourism, tourist activity, people with disabilities, barriers.